

Krzysztof Senderowicz

WYMOGI UNII EUROPEJSKIEJ
ORAZ STANDARDY MIĘDZYNARODOWE I ICH WPŁYW
NA ROZWÓJ SYSTEMÓW PŁATNOŚCI W POLSCE

ZNACZENIE EFEKTYWNYCH, BEZPIECZNYCH SYSTEMÓW PŁATNOŚCI
DLA STABILNOŚCI SEKTORA FINANSOWEGO

OGRANICZENIE RYZYKA JAKO PODSTAWOWY CZYNNIK ROZWOJU SYSTEMÓW PŁATNOŚCI

REKOMENDACJE I STANDARDY MIĘDZYNARODOWE

WYMOGI UNII EUROPEJSKIEJ I ICH WPŁYW
NA ROZWÓJ TYCH SYSTEMÓW PŁATNOŚCI W POLSCE

EURO
OD A DO Z

WYMOGI UNII EUROPEJSKIEJ ORAZ STANDARDY MIĘDZYNARODOWE I ICH WPŁYW NA ROZWÓJ SYSTEMÓW PŁATNOŚCI W POLSCE

Krzysztof Senderowicz

Zastępca Dyrektora
Departamentu Systemu
Płatniczego NBP

WSTĘP

Pośrednictwo w dokonywaniu płatności, obok usług związanych z przyjmowaniem depozytów oraz udzielaniem kredytów, jest bez wątpienia jedną z podstawowych funkcji systemu bankowego. Już na bardzo wczesnym etapie rozwoju tego systemu potrzeby rynku wymusiły na bankach konieczność poradzenia sobie z sytuacją, w której uczestnicy transakcji handlowych posiadali rachunki w różnych bankach. W tym celu

banki utrzymywały wzajemne depozyty i ewidencjonowały swoje zobowiązania oraz należności, dokonując od czasu do czasu uzgodnienia wzajemnych pozycji. Mimo że po okresie kilkusetletniego rozwoju bankowości banki świadczą obecnie usługi o znacznie szerszym zakresie, wspomniane funkcje nadal pozostają kluczowe dla ich działalności. Systemy płatności¹ znalazły się w centrum zainteresowania zarówno banków centralnych, jak i instytucji międzynarodowych zaangażowanych w działania mające na celu wspieranie stabilności sektora finansowego.

PRZYCZYNY ROSNĄCEGO ZAINTERESOWANIA SPRAWNYM FUNKCJONOWANIEM SYSTEMÓW PŁATNOŚCI

Przez dziesięciolecia systemy płatności dla większości korzystających z usług finansowych były czymś niewidocznym, pewnym mechanizmem funkcjonującym na dalszym planie przeprowadzanych transakcji.

---

¹ Jako system płatności należy rozumieć zestaw instrumentów płatniczych, procedur i zasad dotyczących transferu środków między uczestnikami. Na ogół system taki opiera się na umowach między uczestnikami a operatorem systemu. Transfer środków dokonywany jest za pośrednictwem wspólnej infrastruktury technicznej.

Użytkownicy ci traktowali jednocześnie bezpieczeństwo swoich transakcji finansowych jako rzecz pewną, nie przyciągającą ich specjalnej uwagi. Sytuacja ta zasadniczo zmieniła się w ciągu ostatnich 20-30 lat. W tym czasie z jednej strony dostrzeżono ryzyko i zagrożenia wynikające z ewentualnych zakłóceń w funkcjonowaniu systemów płatności, z drugiej zaś znaczenie bezpiecznych i efektywnych systemów płatności dla rozwoju gospodarczego i skuteczności polityki pieniężnej prowadzonej przez banki centralne. Za najistotniejsze przyczyny zmiany podejścia do systemów płatności należy uznać ogromny wzrost liczby rozliczanych transakcji i ich wartości, niezwykle szybki rozwój technologii informatycznych wykorzystywanych w tych systemach, stale rosnące powiązania między poszczególnymi rynkami finansowymi i wynikające z tych czynników rosnące ryzyko dla uczestników systemu oraz – w konsekwencji – dla sektora finansowego. Od czasu do czasu ryzyko to jest boleśnie przypomniane uczestnikom systemów płatności w wyniku istotnych zakłóceń w ich funkcjonowaniu. Klasyczne przykłady takich zakłóceń, często przywoływane w literaturze poświęconej znaczeniu systemów płatności dla stabilności sektora finansowego, to upadłość niemieckiego banku Herstatt w 1974 r. czy też awaria systemów komputerowych w Bank of New York w 1985 r.: banków zaangażowanych w wiele transakcji o ogromnej wartości. W wyniku tych zdarzeń banki te nie były w stanie wywiązać się w terminie ze swoich zobowiązań, co z kolei – na skutek wzajemnych powiązań – przyczyniło się do powstania problemów z płynnością u kolejnych uczestników systemu (tzw. efekt domina) i paniki na rynkach walutowych. Jest to zrozumiałe, gdy weźmie się pod uwagę, że w dniu zawieszenia działalności bank Herstatt był zaangażowany w transakcje o wartości około 620 mln USD. Sytuacje takie jak wspomniane powyżej wywołały jednak również pewien pozytywny efekt. Występujące co pewien czas zakłócenia w funkcjonowaniu systemów płatności przyczyniły się do podjęcia wysiłków mających na celu identyfikację występującego w nich ryzyka oraz do wypracowania rekomendacji, których realizacja prowadzi do minimalizowania tego ryzyka.

RYZYSKO W SYSTEMACH PŁATNOŚCI

Ryzyko występujące w systemach płatności, biorąc pod uwagę źródło jego powstawania, często dzieli się na różne kategorie, z których najczęściej wymienia się:

- ryzyko kredytowe,
- ryzyko płynności,
- ryzyko systemowe.

Ryzyko kredytowe oznacza możliwość niewywiązania się przez stronę transakcji ze zobowiązań w określonym czasie. Ryzyko takie ponosi zarówno klient deponujący środki, który powinien mieć na uwadze wypłacalność banku, jak i bank udzielający kredytu, którego zadaniem jest ocena wiarygodności kredytowej partnera. Takiej wzajemnej oceny dokonują również uczestnicy systemu płatności. Należy jednak zauważyć, że bez względu na wynik tej oceny ryzyko to znika w momencie zrealizowania transakcji, tzn. dokonania ostatecznego transferu środków między uczestnikami systemu. Z tego powodu działania mające na celu minimalizowanie ryzyka kredytowego koncentrują się z jednej strony na skróceniu czasu przepływu środków między uczestnikami transakcji, z drugiej zaś na wprowadzeniu rozwiązań gwarantujących zrealizowanie transakcji nawet w przypadku niewywiązania się ze zobowiązań przez jedną ze stron. Pierwszy z tych rezultatów jest osiągany np. poprzez rozwój systemów z rozrachunkiem brutto w czasie rzeczywistym, drugi – np. poprzez tworzenie w systemie funduszy gwarancyjnych czy mechanizmów gwarantujących, że zobowiązania strony niezdolnej do ich wypełnienia zostaną pokryte przez pozostałych uczestników systemu.

Jednym z warunków dokonania w systemie płatności rozrachunku jest posiadanie przez stronę zobowiązaną do zapłaty wystarczającej płynności finansowej w określonym czasie. Ryzyko płynności wiąże się z sytuacją, w której strona zobowiązana do przekazania określonych środków w określonym czasie przekazuje je w wysokości mniejszej, niż powinna, lub w późniejszym terminie. Podobnie jak w przypadku ryzyka kredytowego niezyskanie przez któregoś z uczestników systemu środków w oczekiwanym czasie i wysokości obniża przewidywaną wcześniej płynność uczestnika i prowadzi do zakłóceń w realizacji jego zobowiązań. Powoduje to z kolei rozprzestrzenianie się zakłóceń na innych uczestników systemu.

Ryzykiem, którego uniknięcie lub przynajmniej minimalizacja są przedmiotem szczególnej troski m.in. banków centralnych, jest ryzyko

systemowe. Oznacza ono możliwość, że niewywiązanie się ze zobowiązań przez jednego z uczestników systemu doprowadzi do sytuacji, w której również inni uczestnicy systemu nie będą w stanie tego uczynić. W skrajnym przypadku, na zasadzie efektu domina, zaburzenia w regulowaniu swoich zobowiązań mogą przenieść się na klientów sektora finansowego, a w konsekwencji na całą gospodarkę, doprowadzając do kryzysu.

Należy zauważyć, że ryzyko kredytowe i ryzyko systemowe z natury przypisane są do operacji na rynkach finansowych. Wszędzie tam, gdzie duża liczba uczestników przeprowadza transakcje między sobą bez jednoczesnego ostatecznego dwustronnego transferu środków, ryzyko kredytowe i systemowe będą występować. Dlatego też podejmowane są różnego rodzaju inicjatywy, których celem jest ograniczenie ryzyka w systemach płatności, a w konsekwencji na rynkach finansowych.

REKOMENDACJE ZWIĄZANE Z MINIMALIZACJĄ RYZYKA W SYSTEMACH PŁATNOŚCI

Uświadomienie sobie zagrożeń związanych z zakłóceniami w systemach płatności, jak również możliwości przenoszenia za ich pośrednictwem wszelkich kryzysów między poszczególnymi rynkami, zarówno w skali kraju, jak i w skali międzynarodowej, doprowadziło do zacieśnienia współpracy międzynarodowej. Jej celem jest opracowanie i wprowadzenie ogólnie akceptowanych rozwiązań gwarantujących sprawne i efektywne funkcjonowanie systemów płatności. Instytucje takie jak Bank Rozrachunków Międzynarodowych (BIS), Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW), Europejski Bank Centralny (EBC) czy poszczególne banki centralne regularnie współpracują ze swymi członkami i między sobą, publikując raporty dotyczące zasad funkcjonowania, bezpieczeństwa oraz minimalnych standardów zalecanych do wprowadzenia w systemach płatności.

RAPORT LAMFALUSSY'EGO

Jednym z pierwszych formalnych efektów wspomnianej współpracy było utworzenie przez banki centralne krajów grupy G10 specjalnej grupy roboczej. Przygotowała ona raport, opublikowany w 1990 r.

przez BIS, zawierający zestaw najistotniejszych rekomendacji dla transgranicznych i wielowalutowych systemów płatności wykorzystujących zasadę kompensowania (nettingu) wielostronnego². Rekomendacje zawarte w raporcie – zwanym od nazwiska kierującego pracą grupy raportem Lamfalussy’ego – były przez wiele lat powszechnie uznawane za minimalne standardy bezpiecznego systemu płatności. Jednocześnie były punktem wyjścia do kolejnych raportów rozbudowujących te standardy i dodających nowe w miarę rozwoju tych systemów.

Standardy Lamfalussy’ego

Minimalne standardy dotyczące projektowania oraz funkcjonowania transgranicznych i wielowalutowych systemów kompensowania oraz rozrachunku.

- *Systemy kompensowania powinny mieć solidne podstawy prawne we wszystkich właściwych systemach prawnych.*
- *Uczestnicy systemów kompensowania powinni wyraźnie rozumieć wpływ systemu na każde ryzyko finansowe, które ponoszą w związku z procesem kompensowania.*
- *Systemy wielostronnego kompensowania powinny mieć jednoznacznie zdefiniowane procedury zarządzania ryzykiem kredytowym i ryzykiem płynności. Procedury te określają odpowiedzialność podmiotu dokonującego kompensowania oraz uczestników. Powinny też zapewniać, by wszystkie podmioty uczestniczące w systemie miały bodźce oraz możliwości zarządzania i opanowywania tych ryzyk oraz by istniały limity maksymalnego poziomu ryzyka kredytowego generowanego przez każdego z uczestników.*
- *Systemy wielostronnego kompensowania powinny, jako minimum, być zdolne do zapewniania terminowego dokonania dziennego rozrachunku w przypadku niezdolności do uregulowania zobowiązania przez uczestnika o największej wartości zobowiązań netto.*

² Report of the Committee on Interbank Netting Schemes of the Central Banks of the Group of Ten Countries. BIS, listopad 1990.

- *Systemy wielostronnego kompensowania powinny mieć obiektywne i dostępne publicznie kryteria uczestnictwa, które pozwolą na sprawiedliwy i otwarty dostęp.*
- *Wszystkie systemy kompensowania powinny zapewniać niezawodność operacyjną systemów technicznych oraz dostępność rozwiązań awaryjnych w celu terminowego zakończenia dziennego przetwarzania.*

W ciągu dziesięciu lat powyższe standardy zostały zaakceptowane i wprowadzone nie tylko w wielu specyficznych systemach, dla których zostały opracowane, ale również w systemach o zasięgu krajowym, niezwiązanych z rozliczeniami w walutach obcych.

RAPORTY KOMITETU GUBERNATORÓW BANKÓW CENTRALNYCH KRAJÓW CZŁONKOWSKICH EUROPEJSKIEJ WSPÓLNOTY GOSPODARCZEJ

Inną inicjatywą międzynarodową, której nadrzędnym celem było zdefiniowanie ryzyka występującego w systemach płatności, było powołanie w styczniu 1991 r., przez Komitet Gubernatorów Banków Centralnych Krajów Członkowskich Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, Grupy Roboczej ds. Systemów Płatności. Zadaniem Grupy było opisanie zasad funkcjonowania istniejących w tym okresie w krajach Unii Europejskiej systemów płatności oraz zidentyfikowanie występującego w nich ryzyka. Opis ten został zawarty w publikacji wydanej w 1996 r., tzw. *Blue Book*. Wcześniej, we wrześniu 1992 r., przygotowany został natomiast raport pt. *Issues of common concern to EC central banks in the field of payment system*³, poświęcony zagrożeniom związanym z systemami płatności. Na jego podstawie Grupa Robocza przygotowała szczegółowe zasady, których wprowadzenie powinno się przyczynić do poprawy efektywności i bezpieczeństwa systemów płatności. Zasady te zawarto w raporcie

³ „Issues of common concern to EC central banks in the field of payment systems”. Report to the Committee of Governors of the Central Banks of the member States of the European Economic Community, wrzesień 1992.

pt. *Minimum common features for domestic payment systems*⁴, wydanym w listopadzie 1993 r. Odegrały one niezwykle istotną rolę w rozwoju systemów płatności zarówno w krajach Unii Europejskiej, jak i w państwach, które rozwijają systemy, dążąc do sprostania wymogom unijnym.

RAPORT BANKU ROZRACHUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH *CORE PRINCIPLES FOR SYSTEMICALLY IMPORTANT PAYMENT SYSTEMS*

Pomimo że standardy określone w raporcie Lamfalussy’ego wprowadzono nie tylko w transgranicznych i wielowalutowych systemach płatności wykorzystujących zasadę nettingu wielostronnego, w 1998 r. podjęto próbę ich uaktualnienia pod kątem możliwości stosowania w systemach dowolnego typu. W celu realizacji tego zadania Komitet ds. Systemów Płatności i Rozrachunku (Committee on Payment and Settlement Systems – CPSS), funkcjonujący w ramach banków centralnych G10, powołał Grupę Zadaniową ds. Zasad i Praktyk w Systemie Płatniczym (Task Force on Payment System Principles and Practices). Oczekiwania na rezultaty prac Grupy były wysokie, gdyż:

- działania związane z doskonaleniem systemów płatności w krajach, w których systemy te są najbardziej zaawansowane, nie w każdym przypadku mogą być powielane w krajach, które je dopiero rozwijają, co powoduje, że istnieje duże zapotrzebowanie na ogólnie akceptowane generalne zasady,
- istnieje potrzeba wystandaryzowania i przejrzystości funkcjonowania rynków finansowych w skali światowej, co stało się szczególnie widoczne po kryzysie azjatyckim w latach 1997-1998,
- sukces standardów Lamfalussy’ego w wyznaczaniu pewnych punktów odniesienia, wykorzystywanych przez podmioty odpowiedzialne za nadzór nad systemami płatności, stworzył zapotrzebowanie na szerszej akceptowalne standardy.

---

⁴ „Minimum Common Features for Domestic Payment Systems”. Report to the Committee of Governors of the Central Banks of the Member States of the European Economic Community, listopad 1993.

Przy udziale przedstawicieli kilkunastu banków centralnych, Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego oraz Banku Rozrachunków Międzynarodowych prace Grupy zostały zakończone w 2001 r. wydaniem raportu *Core Principles for Systemically Important Payment Systems*⁵.

Podstawowe zasady dla systemowo ważnych systemów płatności

- System powinien posiadać solidne podstawy prawne we wszystkich właściwych systemach prawnych.
- Zasady i procedury systemu powinny umożliwiać uczestnikom wyrażone zrozumienie wpływu systemu na każde ryzyko finansowe, które ponoszą uczestnicząc w tym systemie.
- System powinien mieć jednoznacznie zdefiniowane procedury zarządzania ryzykiem kredytowym i ryzykiem płynności, które określają odpowiednio odpowiedzialność operatora systemu i uczestników oraz zapewniają stosowne bodźce do zarządzania i opanowywania tych rodzajów ryzyka.
- System powinien zapewniać terminowy ostateczny rozrachunek w dniu waluty, najlepiej w ciągu dnia, a jako minimum na koniec dnia.
- System, w którym przeprowadzane jest kompensowanie wielostronne, powinien – jako minimum – być zdolny do zapewniania terminowego dokonania dziennych rozrachunków w przypadku niezdolności do uregulowania zobowiązania przez uczestnika o największej wartości zobowiązań netto.
- Aktywa wykorzystywane do rozrachunku powinny być w najlepszym przypadku roszczeniem w stosunku do banku centralnego; jeżeli inne aktywa są wykorzystywane, powinny pociągać za sobą małe lub żadne ryzyko kredytowe i małe lub żadne ryzyko płynności.
- System powinien zapewniać wysoki poziom bezpieczeństwa i niezawodności operacyjnej oraz powinien mieć rozwiązania awaryjne w celu terminowego zakończenia dziennego przetwarzania.

---

⁵ „Core Principles for Systemically Important Payment Systems”. Committee on Payment and Settlement Systems Bank for International Settlements, styczeń 2001.

- System powinien zapewniać instrumenty płatnicze praktyczne dla użytkowników i efektywne dla gospodarki.
- System powinien mieć obiektywne i publicznie dostępne kryteria uczestnictwa, które pozwolą na sprawiedliwy i otwarty dostęp.
- Ustalenia dotyczące zarządzania systemem powinny być efektywne, czytelne oraz pozwalać określić odpowiedzialność.

Odpowiedzialność banku centralnego za stosowanie Podstawowych zasad

- Bank centralny powinien jednoznacznie określić swoje cele związane z systemem płatniczym oraz powinien publicznie ujawnić swoją rolę i politykę w odniesieniu do systemowo ważnych systemów płatności.
- Bank centralny powinien zapewnić zgodność systemów, których jest operatorem, z Podstawowymi zasadami.
- Bank centralny powinien nadzorować zgodność z Podstawowymi zasadami systemów, których nie jest operatorem i powinien mieć możliwość sprawowania takiego nadzoru.
- Bank centralny w promowaniu bezpieczeństwa i efektywności systemu płatniczego poprzez Podstawowe zasady powinien współpracować z innymi bankami centralnymi oraz z innymi odpowiednimi organami krajowymi i zagranicznymi.

Wymienione powyżej zasady rozwijają standardy Lamfalussy'ego poprzez dodanie kilku nowych zasad i znajdują zastosowanie do systemowo ważnych systemów każdego typu. Wśród banków centralnych powszechny jest pogląd, że zasady te są pomocne przy określaniu ról i zakresów odpowiedzialności prowadzących systemy płatności oraz ich uczestników. Zasady wyznaczają również pewne minimalne standardy, których spełnienia uczestnicy systemów mogą oczekiwać od ich operatorów. Spełnienie wymogów stawianych systemom płatności przez te zasady jest również przedmiotem oceny dokonywanej przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Bank Światowy w ramach Programu oceny sektora finansowego (Financial Sector Assessment Program – FSAP), którego podstawowym celem jest zidentyfikowanie potencjalnych zagrożeń dla stabilności finansowej kraju.

ROZWÓJ SYSTEMÓW PŁATNOŚCI W POLSCE Z PUNKTU WIDZENIA WYMOGÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Systemy płatności, podobnie jak pozostałe elementy systemu finansowego, podlegają stałej ewolucji, której nadrzędnym celem jest zapewnienie sprawnego, efektywnego i bezpiecznego mechanizmu przepływu środków pieniężnych w gospodarce. Kierunek rozwoju systemów płatności jest wypadkową wielu czynników, które zmieniając się w czasie są źródłem, z jednej strony, nowych potrzeb, a z drugiej – możliwości ich realizacji.

Struktura i zasady funkcjonowania systemów płatności w Polsce zostały ukształtowane w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Jednym z rezultatów reformy gospodarczej na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych był rozwój gospodarki opartej na zasadach rynkowych, wzrost liczby podmiotów gospodarczych, wzrost liczby zawieranych transakcji i znaczenia rachunku ekonomicznego. Zmieniły się również oczekiwania wobec systemu płatności, w którym większość płatności bezgotówkowych realizowana była za pośrednictwem Narodowego Banku Polskiego, którego oddziały obsługiwały większość podmiotów gospodarczych w kraju. Z uwagi m.in. na wymianę dokumentów rozliczeniowych między oddziałami banku centralnego za pośrednictwem poczty (w skrajnych przypadkach trwało to kilka tygodni), brak skonsolidowanych rachunków banków komercyjnych, zarządzanie płynnością banków komercyjnych na szczeblu oddziału stało się oczywiste, że potrzebny jest nowy system, który przyczyni się do skrócenia czasu rozliczeń, zredukowania występującego w nim ryzyka oraz poprawy efektywności polityki pieniężnej banku centralnego. Zasadnicza reforma systemu płatniczego nastąpiła w latach 1991–1993, kiedy m.in. dokonano konsolidacji rachunków banków komercyjnych, zaprzestano automatycznego kredytowania tych banków przez NBP w przypadku braku środków na realizację zleceń płatniczych oraz przygotowano założenia i wprowadzono całkowicie nowy system, którego podstawowe zasady są aktualne do dzisiaj. Infrastruktura i zasady tego systemu, funkcjonującego od 1993 r., opierają się na dwóch kluczowych elementach. Pierwszym z nich jest system SORBNET – system z rozrachunkiem brutto w czasie rzeczywistym⁶ (do 1996 r. funkcjonował system SORB, mający główne cechy systemu RTGS), obsługiwany przez Narodowy Bank Polski. Drugim elementem

⁶ System, w którym przetwarzanie zleceń i ich rozrachunek odbywają się w sposób ciągły w czasie rzeczywistym (tzn. bez opóźnień) i na zasadach brutto (tzn. transakcja po transakcji).

są systemy SYBIR i ELIXIR (od 1994 r.) – systemy z rozrachunkiem netto⁷ obsługiwane przez Krajową Izbę Rozliczeniową SA.

Czynnikiem, który niewątpliwie wywierał i wywiera znaczny wpływ na rozwój tych systemów, a w szczególności systemu SORBNET, jest perspektywa przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Czynnikiem ten powoduje, że wymogi i rekomendacje unijne traktowane są jako istotne „drogowskazy”, a jednym z celów rozwoju systemu jest jego zgodność z tymi wymogami i gotowość do włączenia się w struktury UE. W szczególności dotyczy to systemu SORBNET (polskiego systemu RTGS⁸), który w przyszłości może stać się jednym z elementów systemu TARGET⁹.

Jednym z pierwszych i jednocześnie najistotniejszych źródeł rekomendacji, które powinien uwzględniać system płatniczy funkcjonujący w ramach Unii Europejskiej, był wspomniany wcześniej raport Komitetu Gubernatorów Banków Centralnych Krajów Członkowskich Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, pt. *Minimum cech wspólnych krajowych systemów płatniczych*. Zawiera on 10 szczególnych zasad.

Zasady określone w raporcie *Minimum Common Features for Domestic Payment Systems*

- *Bezpośredni dostęp do systemów międzybankowego transferu funduszy*

Z reguły jedynie banki centralne i instytucje kredytowe, określone w Druhej Bankowej Dyrektywie Koordynacyjnej, mogą być dopuszczone jako uczestnicy bezpośredni w systemach transferu funduszy, obsługujących płatności osób trzecich. W drodze wyjątku, pewne inne instytucje uprawnione do prowadzenia rachunków klientów mogą również być, za zgodą banku centralnego, bezpośrednimi uczestnikami takich systemów,

⁷ Systemy, w których na podstawie wszystkich zleceń wprowadzonych przez uczestnika i na jego rzecz wyliczana jest jedna pozycja (pozycja netto), będąca sumą wszystkich zobowiązań i należności danego uczestnika wobec pozostałych.

⁸ Real Time Gross Settlement – system z rozrachunkiem brutto w czasie rzeczywistym.

⁹ Trans-European Automated Real-Time Gross Settlement Express Transfer – system funkcjonujący od 4 stycznia 1999 r., obejmujący 15 narodowych systemów RTGS z krajów Unii Europejskiej oraz mechanizm płatniczy Europejskiego Banku Centralnego, które połączone są tzw. systemem Inter-linking.

pod warunkiem że: (a) ich publiczny charakter zapewnia małe ryzyko upadłości albo (b) są nadzorowane przez uznaną kompetentną władzę.

- **Brak dyskryminacji w dostępie**

Nie należy czynić jakichkolwiek różnic między krajowymi instytucjami kredytowymi a instytucjami kredytowymi, które uzyskały licencję w innych państwach Unii Europejskiej, ubiegającymi się o dostęp do lokalnych systemów międzybankowego transferu funduszy za pośrednictwem swych lokalnych oddziałów lub bezpośrednio z innego kraju członkowskiego (tzw. dostęp zdalny). Od ubiegających się można jednak wymagać, by dowiedli, że są w stanie przestrzegać stosownych przepisów prawa kraju goszczącego. Muszą również spełniać niezbędne wymagania techniczne systemu, jednak wymagania te nie mogą mieć charakteru dyskryminującego.

- **Przejrzystość kryteriów dostępu**

Kryteria dostępu do systemów międzybankowego transferu funduszy powinny być zawarte w dokumencie powszechnie dostępnym. Taki dokument powinien również określać procedury wykluczania uczestnika z systemu. Dodatkowe kryteria, poza zawartymi w zasadach nr 1 i 2, mogą dotyczyć uczestników bezpośrednich. Te kryteria mogą zawierać jeden warunek lub więcej. Warunki te dotyczą:

- właściwej sytuacji finansowej instytucji,
- minimalnej liczby transakcji,
- uregulowania opłaty wejściowej,
- aprobaty (biorąc pod uwagę przygotowanie techniczne lub wiarygodność kredytową) właściciela/zarządzającego systemem lub uczestników bezpośrednich,
- aprobaty lokalnego banku centralnego (jeżeli to możliwe, na gruncie prawnym danego kraju).

- **Systemy z rozrachunkiem brutto w czasie rzeczywistym**

Tak szybko, jak to możliwe, każdy kraj członkowski powinien mieć system z rozrachunkiem brutto w czasie rzeczywistym, do którego powinna być kierowana jak największa liczba płatności dużej wartości. Takie systemy powinny zapewniać rozrachunek poprzez rachunki w banku centralnym i mieć solidne podstawy

prawne, techniczne i ostrożnościowe, zgodne z obowiązującymi w krajach członkowskich Unii Europejskiej.

- Systemy wysokokwotowe z rozrachunkiem netto

Przy założeniu, że rozrachunki następują poprzez rachunki w banku centralnym, systemy wysokokwotowe z rozrachunkiem netto mogą w dalszym ciągu działać równolegle z systemami z rozrachunkiem brutto w czasie rzeczywistym, ale w niedalekiej przyszłości powinny:

- (a) zapewniać rozrachunek w dniu wymiany zleceń płatniczych,
- (b) całkowicie spełniać standardy Lamfalussy'ego.

- Inne systemy międzybankowego transferu funduszy

W ramach swojej funkcji nadzorczej banki centralne krajów Unii Europejskiej oceniają skalę i naturę ryzyka rozrachunkowego we wszystkich systemach międzybankowego transferu funduszy, które funkcjonują w danym kraju. Dążąc do maksymalnego zredukowania ryzyka w tych systemach, banki centralne Unii Europejskiej mogą przyjąć, dla systemów nieobjętych zasadami nr 4 i 5, bardziej elastyczne podejście, uwzględniając koszty i zyski każdego rozwiązania. Z czasem, kiedy systemy będą udoskonalane, powinno się osiągnąć stopniowo wysoki standard redukcji ryzyka.

- Problemy prawne

Podstawy prawne krajowych systemów płatniczych powinny być solidne i nadawać się do wprowadzenia. Niezgodności między krajowymi systemami prawnymi w Unii Europejskiej, zwiększające ryzyko w systemach płatniczych, powinny zostać przeanalizowane i w jak największym stopniu zredukowane. Jako pierwszy krok – tam, gdzie jest to konieczne – banki centralne Unii Europejskiej będą wywierały presję na dokonanie zmian w pewnych aspektach krajowego prawa upadłościowego (np. „zasada godziny zero”).

Banki centralne UE, które czują, że brakuje im wystarczających uprawnień nadzorczych do wprowadzenia zasad określonych w tym raporcie, mają prawo próbować je uzyskać (zasadę tę dodano w 1996 r.).

- Problemy techniczne

Zgodne standardy bankowe i efektywne kanały komunikacji między systemami płatności Unii Europejskiej są pożądane i będą wspierały przetwarzanie płatności transgranicznych w ramach Wspólnego Rynku. Będą one zyskiwały na znaczeniu w perspektywie przystąpienia do Unii Gospodarczej i Walutowej. Banki centralne Unii Europejskiej

będą wspierały wysiłki podejmowane przez społeczności bankowe w tych dziedzinach oraz uczestniczyły w tych działaniach.

- *Polityka ustalania cen przez banki centralne Unii Europejskiej*

Celem polityki ustalania cen przez banki centralne Unii Europejskiej, w odniesieniu do funkcji realizowanych przez systemy płatności będzie uniknięcie wszelkich zaburzeń związanych z konkurencją w ramach Wspólnego Rynku i w przygotowaniach do UGW. Głównym celem tej polityki będzie dążenie do pełnego odzyskania przez banki centralne kosztów takich usług.

- *Godziny pracy*

Pokrywanie się godzin pracy głównych systemów międzybankowego transferu funduszy Unii Europejskiej (w szczególności godzin pracy systemów RTGS) jest konieczne i powinno wzrastać dla ułatwienia realizacji płatności transgranicznych i mechanizmów typu „dostawa za płatność”. Z tego powodu, a także w ramach przygotowań do UGW banki centralne Unii Europejskiej rozważą zwiększenie koordynacji godzin pracy swoich usług rozrachunkowych.

Dążąc do spełnienia powyższych zasad, podjęto wiele działań, w szczególności dotyczących rozwoju systemu SORBNET. Zgodnie z terminologią *Core principles*, jest on bowiem systemowo ważny i jego funkcjonowanie ma zasadnicze znaczenie dla stabilności sektora finansowego i skuteczności stosowania rynkowych instrumentów polityki pieniężnej. Należy zauważyć, że decyzje dotyczące struktury polskiego systemu płatniczego, podjęte jeszcze przed opublikowaniem raportu *Minimum cech wspólnych...*, okazały się niezwykle trafne, a w ich rezultacie praktycznie do dzisiaj nie ma przesłanek zasadniczej przebudowy tego systemu. Za szczególnie ważne należy uznać uruchomienie w 1993 r. systemu SORB, który spełniał podstawowe zasady systemu RTGS. W momencie opublikowania wspomnianego powyżej raportu systemy takie były wyjątkiem w krajach Unii Europejskiej. System ten wykorzystywał zasadę rozrachunku brutto, polegającą na indywidualnym przetwarzaniu każdego zlecenia. W ograniczonym zakresie przestrzegana była natomiast zasada rozrachunku w czasie rzeczywistym, polegająca na realizacji zleceń płatniczych w sposób ciągły, tzn. bezpośrednio po ich przyjęciu

i kontroli formalnej (w odróżnieniu od realizacji w określonym czasie w ciągu dnia bez względu na czas wprowadzenia zlecenia do systemu). Ograniczenie to wynikało z faktu stosowania faksów do przesyłania zleceń do Centrali NBP, gdzie prowadzone są rachunki bieżące banków, i następnie ręcznego wprowadzania ich do systemu. Dążenie do całkowitego spełnienia wymogów stawianych przed systemami RTGS doprowadziło do zastąpienia w 1996 r. systemu SORB systemem SORBNET. Zlecenia między Centralą NBP a oddziałami, a od 1998 r. również bankami komercyjnymi, przesyłane są w nim w formie elektronicznej. Modyfikacje wprowadzane w systemie SORBNET w kolejnych latach nie zmieniały już jego istoty, koncentrowały się natomiast na poprawie jego funkcjonalności i bezpieczeństwa. Za najistotniejsze zmiany z punktu widzenia redukcji ryzyka, które ułatwiły bankom zarządzanie płynnością i umożliwiły wprowadzenie mechanizmów zarządzania ryzykiem, można uznać:

- Umożliwienie bankom komercyjnym wykorzystywania do celów rozrachunku środków utrzymywanych jako rezerwy obowiązkowe,
- Umożliwienie dokonywania w systemie SORBNET rozrachunku zleceń prezentowanych przez Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych SA. Zmiana ta przyczyniła się do ograniczenia ryzyka wystąpienia zakłóceń na rynku kapitałowym, występującego w przypadku, gdy rozrachunek ten dokonywany był w banku komercyjnym.
- Umożliwienie realizacji w systemie SORBNET wysokokwotowych zleceń klientów, tzn. takich, których wartość przekracza 1 mln zł, składanych przez banki w imieniu swoich klientów lub na rzecz klientów innych banków. Zlecenia takie kierowane są obecnie do systemu SORBNET na zasadzie dobrowolności, a od 1 stycznia 2003 r. obligatoryjnie.
- Wprowadzenie centralnej kolejki zleceń, gdzie kierowane są zlecenia płatnicze, na których realizację banki nie posiadają w danym momencie wystarczających środków. Kolejka ta ma tzw. mechanizm optymalizacyjny. Umożliwia on realizację grupy zleceń znajdujących się w kolejce, która jest niemożliwa w sposób indywidualny z uwagi na uwarunkowanie jej otrzymaniem środków na podstawie innego zlecenia znajdującego się w kolejce.

- Wprowadzenie kredytu technicznego (*intraday credit*). Kredyt ten jest udzielany bez opłat przez bank centralny, w ramach jednego dnia, pod zastaw bonów skarbowych. Znacznie minimalizuje on ryzyko płynności i przyczynia się do płynnej realizacji zleceń w ciągu dnia. Istnienie takiego instrumentu jest również jednym z warunków stawianych przez Europejski Bank Centralny bankom uczestniczącym w Europejskim Systemie Banków Centralnych.

Biorąc pod uwagę wspomniane powyżej cechy systemu SORBNET, można stwierdzić, że w Polsce istnieje system RTGS zgodny z rekomendacjami unijnymi, spełniający kryteria efektywności i gwarantujący minimalizację ryzyka.

Również pozostałe zasady określone w raporcie *Minimum cech wspólnych...* były traktowane jako istotne czynniki zmian w funkcjonowaniu systemów płatności. Dążenie do sprostania tym rekomendacjom przyczyniło się m.in. do:

- Sprecyzowania podmiotowego zakresu uczestników systemu SORBNET w zarządzeniu Prezesa NBP¹⁰. Zgodnie z nim, takim uczestnikiem może być NBP, bank mający rachunek bieżący w Centrali NBP oraz pośrednik rozliczeniowy mający rachunek bankowy w Centrali NBP. Zasady uczestnictwa w systemach KIR SA określone są w Regulaminie dokonywania czynności w zakresie rozliczeń przez Krajową Izbę Rozliczeniową SA.
- Określenia w uchwale Zarządu NBP¹¹ warunków uczestnictwa w systemie SORBNET. Warunkiem jest prowadzenie przez bank działalności operacyjnej od co najmniej 6 miesięcy przed złożeniem wniosku o otwarcie rachunku w NBP, uznanie sytuacji finansowej banku przez NBP za prawidłową, podpisanie umowy rachunku bankowego oraz spełnienie przez bank określonych wymogów technicznych. Zakres podmiotów mogących uczestniczyć w systemach KIR SA oraz warunki ich przystąpienia są określone w Regulaminie...

¹⁰ Zarządzenie nr 6/2000 Prezesa NBP z dnia 6 kwietnia 2000 r. w sprawie sposobu przeprowadzania rozrachunków międzybankowych. Dz. Urz. NB nr 7 z 25 kwietnia 2000 r., poz. 12.

¹¹ Uchwała nr 14/2000 Zarządu NBP z dnia 31 marca 2000 r. w sprawie warunków otwierania i prowadzenia rachunków banków przez Narodowy Bank Polski, zmieniona uchwałą nr 36/2000 Zarządu NBP z dnia 1 grudnia 2000 r. Dz. Urz. NBP nr 7 z 25 kwietnia 2000 r., poz. 11.

- Ustawowego zapewnienia Narodowemu Bankowi Polskiemu uprawnień nadzorczych nad systemami płatności w Polsce.
- Dostosowania godziny zakończenia pracy w systemie SORBNET do wymogów unijnych. Obecnie zlecenia płatnicze mogą być realizowane w systemie w godzinach 7.30-18.00. Przed zmianą zlecenia banków również były realizowane do godziny 18.00, jednak w godzinach 19.00-19.30 odbywała się sesja rozrachunkowa KIR SA (po zmianie ostatnia sesja KIR SA kończy się o godzinie 17.30).

Niektóre z zasad określonych w omawianym raporcie nadal nie są całkowicie spełnione.

Dotyczy to m.in. zasady odzyskiwania przez banki centralne kosztów usług płatniczych. Należy jednak wspomnieć, że obiektywna ocena spełnienia tej zasady jest trudna z uwagi na brak jednolitej (przynajmniej w skali Unii Europejskiej) metodologii liczenia kosztów funkcjonowania systemów RTGS.

Nie do końca spełniona jest również zasada dotycząca podstaw prawnych. Wiąże się to z terminem wejścia w życie przepisów ustawy o ostateczności rozrachunku w systemach płatności i systemach rozrachunku papierów wartościowych¹².

DOSTOSOWANIE PRZEPISÓW PRAWNYCH REGULUJĄCYCH FUNKCJONOWANIE SYSTEMU PŁATNICZEGO DO WYMOGÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Poza dostosowaniem struktury systemu płatniczego oraz podstawowych zasad funkcjonowania poszczególnych systemów płatności i rozrachunku niezwykle istotne jest dostosowanie przepisów prawnych do wymogów Unii Europejskiej. Znaczenie tego dostosowania znalazło formalny wyraz w fakcie umieszczenia regulacji unijnych związanych z funkcjonowaniem systemu płatniczego na tzw. liście screeningowej. Zawiera ona

---

¹² Szczegółową analizę spełnienia omawianych zasad zawiera publikacja: B. Wróbel, A. Tochmański: *Ocena spełnienia przez polski system płatniczy dziesięciu minimalnych zasad obowiązujących dla krajowych systemów płatniczych w Unii Europejskiej*. NBP Materiały i Studia, Zeszyt nr 129. Warszawa, sierpień 2001 r.

wykaz obowiązujących regulacji prawnych, tzw. *acquis communautaire*, które kraje kandydujące do członkostwa w Unii Europejskiej muszą wprowadzić w ramach procesu negocjacyjnego. O znaczeniu dostosowania prawa można się przekonać, analizując wspomniane standardy i rekomendacje, w których solidne podstawy prawne systemu umieszczone są na pierwszej pozycji. Wynika to z faktu, że na ogół mechanizmy zarządzania ryzykiem w systemach płatności i rozrachunku opierają się na pewnych założeniach dotyczących praw i obowiązków poszczególnych uczestników systemu. Dlatego też nie można skonstruować efektywnych systemów minimalizujących ryzyko bez dostatecznego sprecyzowania praw i obowiązków wynikających z uczestnictwa w systemie.

Biorąc pod uwagę istotność systemu płatniczego dla szeroko rozumianej stabilności finansowej oraz dostrzegając szczególne znaczenie podstaw prawnych dla mechanizmów zarządzania ryzykiem, w Unii Europejskiej przygotowano regulacje, których celem jest przeciwdziałanie potencjalnym zakłóceniom w funkcjonowaniu tych mechanizmów.

Z uwagi na swój zakres przedmiotowy i wpływ na funkcjonowanie systemu płatniczego za szczególnie istotną regulację należy uznać Dyrektywę w sprawie ostateczności rozrachunku w systemach płatności i systemach rozrachunku papierów wartościowych (Dyrektywa o ostateczności rozrachunku)¹³. Dyrektywa ta ma na celu ograniczenie ryzyka systemowego, w szczególności poprzez:

- Zagwarantowanie nienaruszalności wyników kompensowania. Oznacza to, że nawet w razie upadku któregoś z uczestników systemu w ciągu dnia wyniki kompensowania przedstawiane do rozrachunku w tym dniu, uwzględniające zlecenia tego uczestnika, nie mogą być wyliczane ponownie.
- Ochronę zleceń transferu środków lub papierów wartościowych wprowadzonych do systemu przed skutkami działania prawa upadłościowego. Oznacza to, że nawet w razie upadłości uczestnika jego zlecenia wprowadzone do systemu są realizowane.

---

¹³ Dyrektywa nr 98/26/EC Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 maja 1998 r. w sprawie ostateczności rozrachunku w systemach płatności i systemach rozrachunku papierów wartościowych.

- Zakaz stosowania procedur upadłościowych wobec praw i obowiązków związanych z uczestnictwem w systemie, które powstały przed ogłoszeniem upadłości. Oznacza to m.in., że takie zobowiązania uczestnika systemu, którego upadłość ogłoszono, nie mogą być taką decyzją anulowane. Zasada ta pozwala m.in. na wyeliminowanie tzw. zasady godziny zero. Zgodnie z nią w przypadku ogłoszenia upadłości uczestnika systemu w ciągu dnia wszelkie jego transakcje między godziną 0.00 a godziną ogłoszenia upadłości są anulowane.
- Zapewnienie, że prawa i obowiązki uczestnika systemu regulowane przez prawo stosowane w systemie nie mogą być naruszone przez prawo upadłościowe właściwe dla kraju, z którego pochodzi dany uczestnik. Zasada ta ma znaczenie w przypadku systemów transgranicznych, w których uczestnikami są podmioty z różnych krajów.
- Zapewnienie, że zabezpieczenia (np. w formie papierów wartościowych), stosowane w związku z funkcjonowaniem systemu lub w związku z operacjami z bankiem centralnym, nie mogą być objęte procedurami przewidzianymi w prawie upadłościowym. Gwarantuje to nienaruszalność praw wynikających z tych zabezpieczeń.

Wspomniane powyżej zasady wynikające z Dyrektywy o ostateczności rozrachunku w momencie jej umieszczenia na liście screeningowej nie miały odpowiedników w polskim prawodawstwie. Oznaczało to konieczność podjęcia działań mających na celu wprowadzenia dyrektywy. W szczególności:

- W polskich systemach płatności nie jest w pełni spełniona zasada, że wszystkie zlecenia płatnicze wprowadzone do systemu przed momentem otwarcia postępowania upadłościowego są prawnie wiążące. Obowiązuje bowiem tzw. zasada godziny zero, a za moment ogłoszenia upadłości przyjmuje się datę postanowienia sądu o upadłości. Problem odwoływania zleceń płatniczych przez bank jest częściowo uregulowany w umowie rachunku bankowego zawieranej między bankiem a NBP. Zgodnie z nią bank może odwołać zlecenie płatnicze, pod warunkiem że nie zostało ono jeszcze zrealizowane. Należy jednak zauważyć, że postanowienia te nie dotyczą sytuacji upadłości banku.

- Banki uczestniczące w systemie SORBNET, w celu poprawy bieżącej płynności, mogą korzystać z dwóch rodzajów kredytu udzielanego przez NBP. Pierwszym z nich jest kredyt techniczny (ang. *intraday credit*), drugim kredyt lombardowy. Warunkiem wykorzystania każdego z tych kredytów jest ustanowienie przez bank zabezpieczenia w formie papierów wartościowych. W przypadku kredytu technicznego mogą to być bony skarbowe, a w przypadku kredytu lombardowego – bony lub obligacje skarbowe. Narodowy Bank Polski zabezpiecza się przed ewentualnym brakiem spłaty kredytu poprzez zawarcie z bankami odpowiednich umów upoważniających go do zaspokojenia swoich roszczeń w przypadku braku terminowej spłaty kredytu. Należy jednak zauważyć, że w sytuacji, gdy działalność banku zostanie zawieszona, zgodnie z art. 159 ustawy Prawo bankowe bank nie może regulować swoich zobowiązań i nie może w stosunku do niego zostać wszczęte postępowanie egzekucyjne. Oznacza to, że w takim przypadku wierzytelność NBP nie jest zabezpieczona w takim stopniu, jak określa to Dyrektywa o ostateczności rozrachunku.
- W polskim prawodawstwie brakuje precyzyjnych przepisów dotyczących możliwości wielostronnego kompensowania i gwarantujących ich nienaruszalność w sytuacji upadłości uczestnika systemu płatności.
- W zasadach funkcjonowania poszczególnych systemów brakowało zapisów wyraźnie określających moment wprowadzenia zlecenia do systemu, co ma istotne znaczenie z punktu widzenia jego niedwołalności¹⁴.

Biorąc pod uwagę powyższe przesłanki, w celu wprowadzenia Dyrektywy o ostateczności do polskiego prawodawstwa w NBP powołano specjalną komisję składającą się z przedstawicieli Departamentu Systemu Płatniczego, Departamentu Prawnego, Departamentu Polityki Pieniężno-Kredytowej i Generalnego Inspektoratu Nadzoru Bankowego. Przygotowała ona projekt ustawy o ostateczności rozrachunku w systemach płatności i systemach rozrachunku papierów wartościowych

¹⁴ Szczegółowa analiza przepisów Dyrektywy zaprezentowano w publikacji: A. Łodyga: *Ostateczność rozrachunku w systemach płatności i systemach rozrachunku papierów wartościowych w Unii Europejskiej oraz prawne regulacje dotyczące takich systemów na gruncie prawa polskiego*. NBP, Materiały i Studia, Zeszyt nr 131. Warszawa, listopad 2001 r.

oraz zasadach nadzoru nad tymi systemami. Ustawa została uchwalona przez Sejm w dniu 24 sierpnia 2001 r.

Ustawa ta, poza wprowadzeniem przepisów Dyrektywy, reguluje również inny aspekt funkcjonowania systemu płatniczego, tj. nadzór banku centralnego nad tym systemem. Nadzór ten (*oversight*) jest definiowany jako „zadanie banku centralnego mające na celu przede wszystkim promowanie sprawnego funkcjonowania systemu płatniczego. Celem nadzoru jest ochrona systemu finansowego przed potencjalnym „efektem domina”, który może powstać, gdy jeden lub kilku uczestników systemu odnotuje problemy kredytowe lub płynności oraz wspieranie efektywności i sprawności systemu płatniczego. Nadzór ten jest raczej ukierunkowany na poszczególne systemy (tzn. systemy płatności), a nie na indywidualnych uczestników. Obejmuje on również instrumenty płatnicze”. Kwestie związane z nadzorem nad systemem płatniczym są w ostatnich latach poruszane coraz częściej, a jego rola jest podkreślana przez liczne gremia międzynarodowe. Znalazło to odzwierciedlenie m.in. we wspomnianym raporcie Banku Rozrachunków Międzynarodowych *Core Principles*, w którym określono odpowiedzialność banku centralnego wobec systemu płatniczego. Nadzór nad systemem płatniczym jest również przedmiotem oceny Międzynarodowego Funduszu Walutowego w ramach Programu oceny stabilności sektora finansowego.

Dostrzegając znaczenie funkcji nadzorczej nad systemem płatniczym dla stabilności finansowej, ustawą o ostateczności rozrachunku Narodowemu Bankowi Polskiemu nadano stosowne uprawnienia w stosunku do systemów płatności. Jednym z najistotniejszych uprawnień nadzorczych jest uzależnienie możliwości rozpoczęcia działalności przez nowy system od uzyskania zgody NBP. Zgoda banku centralnego jest również wymagana w przypadku zamiaru wprowadzenia istotnych zmian w zasadach funkcjonowania systemu płatności.

Przepisy ustawy o ostateczności rozrachunku wprowadzają do polskiego systemu prawnego zarówno rozwiązania przewidziane Dyrektywą o ostateczności rozrachunku, jak i zalecenia międzynarodowe dotyczące nadzoru nad systemami płatniczymi. Należy jedynie wziąć pod uwagę, że poza przepisami dotyczącymi nadzoru pozostałe przepisy wejdą w życie w dniu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej.

Mówiąc o dostosowywaniu polskich regulacji prawnych związanych z funkcjonowaniem systemu płatniczego do wymogów Unii Europejskiej, należy również wspomnieć o dyrektywie w sprawie przelewów transgranicznych¹⁵ oraz o dyrektywie o podejmowaniu i prowadzeniu działalności przez instytucje pieniądza elektronicznego oraz nadzorze ostrożnościowym nad ich działalnością¹⁶, jak również o zaleceniu Komisji Europejskiej w sprawie transakcji przy użyciu instrumentów płatności elektronicznych, w szczególności stosunków między wydawcą a posiadaczem¹⁷.

Dyrektywa w sprawie przelewów transgranicznych normuje obowiązki banków wobec klientów dokonujących przelewów transgranicznych, bardzo szczegółowo określając zakres informacji, które klient powinien otrzymać od banku (wysokość pobieranych opłat, terminy realizacji przelewu). Dyrektywa nakłada na banki również obowiązek wypłacenia odszkodowania w przypadku niezrealizowania przelewu zgodnie z określonymi warunkami. Porównując przepisy polskich ustaw z zapisami Dyrektywy, można stwierdzić, że te pierwsze są bardziej ogólne. Wynika to z założenia, że przy ich przygotowywaniu kierowano się przekonaniem, że powinny mieć zastosowanie do każdej relacji bank – klient, związanej z prowadzeniem przez bank rachunku klienta, niezależnie od rodzaju świadczonej przez bank usługi. Określenie szczegółowych warunków realizacji dyspozycji klienta pozostawiono przepisom niższej rangi, takim jak regulaminy i umowy. Oczywiście, w praktyce pozycja klienta jest znacznie mniej uprzywilejowana, niż wynikałoby to z przepisów Dyrektywy.

W ramach prac nad wprowadzeniem przepisów Dyrektywy do polskiego systemu prawnego uznano, że powinno to być dokonane poprzez odpowiednie zmiany w ustawie Prawo bankowe, która reguluje m.in. zasady odpowiedzialności banku wobec klienta. W wyniku podjętych prac (projekty odpowiednich przepisów zostały przygotowane w NBP)

---

¹⁵ Dyrektywa nr 97/5/EC Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27.01.1997 r. w sprawie przelewów transgranicznych.

¹⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/46/EC z dnia 18 września 2000 r. dotycząca podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje pieniądza elektronicznego oraz nadzoru ostrożnościowego nad ich działalnością.

¹⁷ Zalecenie Komisji nr 97/489/EC w sprawie transakcji przy użyciu instrumentów płatności elektronicznych, w szczególności stosunków między wydawcą a posiadaczem.

w ustawie o zmianie ustawy Prawo bankowe, przyjętej przez Sejm w dniu 23 sierpnia 2001 r., znalazła się delegacja dla ministra właściwego ds. instytucji finansowych do wydania rozporządzenia, w którym sprecyzowano by szczegóły dokonywania przelewów transgranicznych przez banki i instytucje pośredniczące. Artykuł dotyczący przelewów transgranicznych wejdzie w życie z dniem uzyskania przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej.

Analizując stopień dostosowania polskich przepisów regulujących zasady wydawania i używania elektronicznych instrumentów płatniczych do wymogów wspomnianego wcześniej Zalecenia można stwierdzić, że był on niewystarczający. W prawodawstwie polskim brakowało również przepisów dotyczących pieniądza elektronicznego. Przepisy Zalecenia nakładają, w odróżnieniu od Dyrektywy w sprawie przelewów transgranicznych, obowiązki nie tylko na banki, ale również na posiadaczy takich instrumentów, czyli w większości przypadków na klientów banków. Wydaje się, że pełne wprowadzenie standardów unijnych w tym zakresie nastąpi z chwilą wejścia w życie przepisów ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych, która została przyjęta przez Sejm 12 września 2002 r. Ustawa ta reguluje również kwestie związane z pieniądzem elektronicznym. Przepisy tej ustawy staną się obowiązujące po upływie 12 miesięcy od dnia jej ogłoszenia, tj. 11 października 2003 r.

Bez wątplenia, jednym z rezultatów zmian dokonanych w polskich systemach płatności w ciągu ostatnich 10 lat jest system płatniczy zdecydowanie efektywniejszy, bezpieczniejszy, oparty na solidnych podstawach prawnych, spełniający większość wymogów Unii Europejskiej oraz standardów międzynarodowych. System taki spełnia kryteria brane pod uwagę przy ocenie jego wpływu na stabilność systemu finansowego oraz na możliwości stosowania przez bank centralny rynkowych instrumentów polityki pieniężnej. Nie oznacza to oczywiście, że nie pozostało już nic do zrobienia. Jak wspomniano, systemy płatności rozwijają się bardzo dynamicznie, dążąc do sprostania nowym potrzebom uczestników rozliczeń, biorąc pod uwagę możliwości ich realizacji oraz wprowadzając nowe rozwiązania minimalizujące ryzyko. Również polskie systemy płatnicze czekają dalsze wyzwania związane z integracją międzynarodową. Jednym z takich wyzwań będzie niewątpliwie przyszłe uczestnictwo polskiego systemu RTGS w systemie TARGET. Dostosowywanie do tych wymogów obecnie funkcjonującego systemu SORBNET odbywa się w warunkach dużej niepewności

związanej z toczącymi się w Europejskim Banku Centralnym dyskusjami nad przyszłą strukturą systemu TARGET. Ostateczna decyzja w tej sprawie jest niezwykle istotna. W przypadku zachowania dotychczasowej struktury tego systemu zakres zmian w systemie SORBNET będzie znacznie mniejszy i będzie się wiązał przede wszystkim z włączeniem się do systemu Interlinking, łączącego poszczególne systemy RTGS. Decyzja o zmianie architektury systemu TARGET mogłaby mieć znacznie dalej idące konsekwencje, wywołujące np. konieczność budowy zupełnie nowego systemu RTGS.

Należy również zwrócić uwagę, że w krajach Unii Europejskiej coraz większą uwagę przywiązuje się do spełnienia, wspomnianych w niniejszym opracowaniu, rekomendacji międzynarodowych przez systemy płatności detalicznych. Biorąc to pod uwagę, można się spodziewać, że również systemy obsługiwane przez Krajową Izbę Rozliczeniową SA będą się rozwijać w kierunku pełnej zgodności z tymi rekomendacjami. Dotyczy to zwłaszcza systemu ELIXIR, który za kilka lat będzie najprawdopodobniej jedynym systemem do rozliczeń masowych/detalicznych w Polsce, w związku z planami Izby dotyczącymi zakończenia w 2004 r. funkcjonowania systemu SYBIR.

